

# delo v arhivih in arhivskih organizacijah

## Arhivsko gradivo in njegovo varovanje (analiza Republiškega komiteja za kulturo)

Razprava na skupščini Kulturne skupnosti Slovenije 2. marca 1989

Jože Žontar

Najprej mi dovolite, da v imenu vseh arhivov v Sloveniji – Arhiva SR Slovenije in regionalnih arhivov, za katere nastopam, izrazim priznanje Republiškega komiteju za kulturo in tov. Jožetu Hunjuru kot sestavljalcu za velike napore, ki so bili potrebni za pripravo doslej najobsežnejše analize o arhivski dejavnosti v Sloveniji. Za boljše razumevanje pojma "regionalni arhivi" naj pojasnim, da se ti arhivi v Sloveniji imenujejo pokrajinski ali zgodovinski, vendar pa se po svojem položaju v ničemer ne razlikujejo, ne glede na različno poimenovanje. K analizi bi želeli dodati nekaj pojasnil, ki se nam zdijo potrebna za razumevanje in presojo prikazanega stanja arhivske dejavnosti ter nekaj predlogov.

Da bi vsaj kolikor toliko ujeli korak z razvojem stroke v ostalih državah, je bilo potrebno metodologijo dela v arhivih v mnogočem bistveno spremeniti. Prej so morali arhivi prevzemati gradivo tako rekoč od vseh družbenih pravnih oseb in društev, ne glede na njihov pomen. Namesto tega je bilo vpeljano določanje družbenih pravnih oseb, ki izročajo arhivsko gradivo arhivu, na selektivni osnovi. Pri novejšem gradivu je bilo potrebno preiti na metodo direktnega odbiranja arhivskega gradiva. To pomeni, da ne prevzemamo v arhive več gradiva, ki ga je potrebno hraniti daljši rok, nima pa pomena za znanost in kulturo. Za tako gradivo odgovarjajo ustvarjalci sami. Na ta način je bila izpolnjena tudi zahteva Skupščine SR Slovenije, sprejeta na seji leta 1978, ko je obravnavala stanje arhivske dejavnosti v SR Sloveniji in postavila zahtevo po krčenju arhivskega gradiva na najbolj nujen obseg. S tem v zvezi naj pojasnimo, da se kot posledica prejšnje metode odbiranja arhivskega gradiva, v analizi navaja dokumentarno gradivo v arhivu, ki ni arhivsko. Morali pa bodo seveda arhivi še precej časa zanj skrbeti, dokler ne pretečejo predpisani roki.

Navedene spremembe so se pričele z zakonom o naravni in kulturni dediščini. Po njegovi uveljavitvi v začetku leta 1981 je bilo objavljenih doslej še šest posebnih predpisov s področja arhivske dejavnosti. Mnenja smo, da so bili s tem postavljeni temelji sistema. Naprav-

ljen je bil uujen preobrat, ki terja od arhivov tudi bistveno drugačno miselnost, predvsem pa več znanja. Vzporedno je bilo potrebno spremeniti organizacijo dela v arhivih, tako da temelji na resorjih arhivskih fondov. Razumljivo pa je, da velike spremembe čez noč niso mogoče in zato nas ne smejo presenečati znatne razlike med arhivi glede števila družbenih pravnih oseb in društev, ki naj izročajo arhivsko gradivo. Ne smejo nadalje presenečati razlike v mnenjih, kakšen delež arhivskega gradiva je mogoče pričakovati v dokumentnem gradivu. Številčne ocene, ki jih ponuja analiza, so zgrajene na predpostavkah, ki so točne, glede aplikacije teh predpostavk pa imajo arhivi različne pomisleke. Deloma izražajo tudi bojazen glede napačnih sklepov, do katerih bi lahko v konkretnih primerih privedle. Brez dvoma pa opozarjajo ti pridržki na nekaj, kar je pokazala tudi analiza sama. Nimamo potrebne operative, ki bi skrbela za sprotno preučevanje in reševanje načelnih strokovnih vprašanj. Ta niso tako enostavno rešljiva, če naj bodo rezultati strokovno neoporečni, le z izkušnjami pa si ni mogoče dosti pomagati. Strokovna vprašanja segajo na številna področja dejavnosti v družbi, tako kot gradivo samo, ki je njihov rezultat. Nujno je seveda stalno študijsko delo, uiti najmanj pa kampanjsko. Poleg tega je izostalo učinkovitejše nadaljevalno izobraževanje delavcev po nastopu dela v arhivu.

Vidne posledice prejšnjega sistema financiranja arhivov s strani občinskih kulturnih skupnosti se močno odražajo tudi na stanju arhivov in njihovnega gradiva. Glede na pospeševani policentrični razvoj so se neprimerno ugodneje razvijale kulturne ustanove, vezane na posamezno občinsko skupnost, kot npr. arhivi z velikim številom financerjev. Celotno med arhivi se je to pravilo potrjevalo v primerih novogoriškega in ptujskega arhiva, ki sta bila vezana predvsem na eno kulturno skupnost. Če primerjamo podatke v analizi, ta dva med arhivi nekako izstopata; toda če ju primerjamo z ostalimi kulturnimi ustanovami v občini, pa nikakor ne. Posebej moramo poudariti še eno negativno posledico prejšnjega

sistema financiranja regionalnih arhivov. Občinske kulturne skupnosti so namreč zahtevale dokazovanje dela arhiva na območju vsake od njih posebej, kar je vodilo v drobitev dela in parcialno forsiranje del, le da je bilo ustvarjeno zadovoljivo mnenje o delu arhiva pa četudi je šlo to na škodo kvalitete dela.

Moti nas, da se v analizi ne omenja raziskovalna dejavnost arhivov na področju zgodovinopisja. Pogosto se zmotno poudarja družbeni pomen ostalih ustanov s področja varstva kulturne dediščine, ki naj bi bil večji v primerjavi z arhivi, in se pri tem sklicuje ravno na raziskovalno dejavnost teh ustanov. Nič kolikokrat je bilo poudarjeno, da je v arhivih potrebno tudi raziskovalno delo, povezano s strokovnim delom na arhivskem gradivu, ker je to eden izmed pogojev za pospeševanje neoporečnega vrednotenja dokumentarnega gradiva in strokovne obdelave. Raziskovalna dejavnost delavcev v arhivih na področju zgodovinopisja ni ravno tako majhna. Razvidna je iz publikacij arhivov, še v večji meri pa iz drugih strokovnih publikacij, zbornikov in podobnih objav, pri katerih sodelujejo delavci arhivov. O tem govori tudi bibliografija, ki jo prinaša strokovno glasilo Arhivi.

V zvezi s prikazom Arhiva SR Slovenije v analizi bi imeli naslednjo pripombo. Rečeno je, da ima Arhiv SR Slovenije v vlogi nacionalne naloge evidentirati arhivsko gradivo drugih držav, ki zadeva Slovenijo. To trditve bi bilo potrebno popraviti tako, kot je navedeno v 94. čl. zakona o naravnih in kulturni dediščini in kakor se tudi dejansko izvaja. Vsi arhivi, vključno z Arhivom SR Slovenije, popisujejo oz. evidentirajo arhivsko gradivo, ki je zunaj območja SR Slovenije in v tujini in zadeva njihovo območje. Arhiv SR Slovenije pa vodi evidenco tega gradiva. To evidenco podrobneje opredeljuje pravilnik o sestavi in vodenju evidence arhivskega gradiva.

V poglavju, kjer je govora o pravnem varstvu arhivskega gradiva, se omenja v zvezi s pravilnikom o strokovni usposobljenosti delavcev družbenih pravnih oseb ter članov društev, ki delajo z dokumentarnim gradivom, študijsko gradivo, ki ga morajo ti delavci obvladati. Ohjavil ga je Republiški komite za kulturo (omenimo naj, da je že pošlo). Dodali bi, da je Zgodovinski arhiv Ljubljana skupaj z Zvezo kulturnih organizacij Slovenije in Zvezo kulturnih organizacij mesta Ljubljane objavil še poseben priročnik za delo z dokumentarnim in arhivskim gradivom društev (1986).

Pri usmeritvah, ki so navedene v sklepnem delu analize, pogošano nalogo, da se opravi razmejitev pristojnosti med arhivi na eni ter muzeji in knjižnicami na drugi strani. Posebej pa nas moti, da se v usmeritvah vse naloge obravnavajo enakovredno. Izpostaviti bi bilo namreč treba problem prostorov. Žal moramo ponovno poudariti: če naj arhivska dejavnost sploh funkcionira, morajo imeti arhivi ustrezne depoje in delovne prostore. Pri tem je treba vedeti, da so prostori za arhive po svoji funkciji le delno prostori za dejavnost. V prvi vrsti so to sredstvo za vzdrževanje kulturnega oz. zgodovinskega spomenika. Organizacijska in normativna prizadevanja so bila stalno naravnana na to, da se reši vprašanje prostorov za arhive. Še danes pa večina občin misli, da je opravila svojo dolžnost, če ponudi arhivu neko opuščeno šolo ali pa kak drug opuščen objekt, po možnosti celo zunaj kraja sedeža arhiva. Če ne bo prišlo do koordinirane akcije za ureditev vprašanja prostorov za arhive, vodene iz republike, si ni mogoče predstavljati bistvenega izboljšanja arhivske dejavnosti. Glede podatkov o skladiščih arhivov v analizi pa moramo opozoriti na to, da so zelo varljivi. Pogosto ne gre le za nefunkcionalne rešitve, slabo zavarovane ali celo nezavarovane prostore, marveč tudi za prostore, v katerih je gradivo naravnost ogroženo ali pa se dela škoda na njem. Za večino arhivskih skladišč Zgodovinskega arhiva Ljubljana zunaj Ljubljane naj dodamo še to, da ni poskrbljeno niti za minimalne higienske pogoje za delo v njih. Tudi v analizi kulturnih dejavnosti v SR Sloveniji v obdobju 1980–1988, o kateri je bilo govora na seji skupščine Kulturne skupnosti Slovenije dne 22. decembra 1988, je stanje vse preveč optimistično prikazano. Prenajanje gradiva iz depojev enega arhiva v depoje drugega, pa je rešitev, ki se navadno uporablja le ob naravnih katastrofah.

Za sklep naj poudarimo, da je analiza opozorila na pomanjkljivosti in probleme v arhivski dejavnosti ter da nakazuje rešitve. V primerjavi z ostalima dvema delovna analiza o naravnih in kulturni dediščini ter o njenem varovanju, tretji, to je arhivski del, v bistveno večji meri posega na področje strokovnega dela. Želeli bi zato, da se konkretneje upredelijo rešitve tudi glede pogojev delovanja arhivov.

## Poročilo o obisku v praških arhivih

*Marija Oblak—Čarni, Peter Ribnikar*

Na osnovi 64. člena programa kulturnega sodelovanja med SFR Jugoslavijo in Čehoslovaško socialistično republiko sva v dneh 9. do 19. januarja 1989 obiskala praške arhive.<sup>1</sup> S češke strani je obisk organizirala Arhivska uprava ČSR v Pragi. Po predhodno predloženem programu sva nameravala obiskati Osrednji državni arhiv ČSR, Literarni arhiv, Arhiv Karlove univerze, Arhiv češke visoke tehniške šole in Osrednji arhiv Čehoslovaške televizije v Pragi. Gostitelj zaradi selitve arhiva Visoke tehnične šole tam obiska ni mogel organizirati, zato je z najinim soglasjem vključil v program Državni oblastni

arhiv v Pragi in Filmski arhiv Čehoslovaškega filmskega zavoda. Za organizacijo in koordinacijo študijskega programa je zavzeto poskrbel namestnik direktorja (bivše) Arhivske uprave dr. Jozef Maršal ob pomoči dr. Františka Šuchme.

Arhivska uprava ČSR je na osnovi splošne "perestrojke" v ČSR v reorganizaciji. Trenutno se imenuje Oddelek za vodenje arhivov v Odseku za arhive in notranjo upravo Ministrstva za notranje zadeve in življenjsko okolje ČSR, civilno-pravna skupina. V dneh najinega bivanja v Pragi še ni bil povsem razčiščen njegov pravni sta-